

וי צדקו דגמ' פתחה :

מעוררים לשאול כדי לפתוח הלב לתשובה

שיכול הכרפס הוא כדי שיהא היכר לתינוקות שיעורם לשאול, ועל ידי כך יקיים מצות סיפור יציאת מצרים כהלכתה, בדרך שאלה ותשובה, כמבואר בגמ' (פסחים ק"ד ע"ב).

מין הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שחז"ל נקטו בדרך זו — לעורר לתמיהה — כי על ידה מעוררים ענין, התשובה מתקבלת בהתפעלות ומעוררת התרגשות, ונקבעת בלבבות ומשתרשת בהכרת האדם. כמו שמצינו שרב הונא אמר: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, הותרה לו (קידושין כ" ע"א), ומקשה הגמ', הותרה לו סלקא דעתך, אלא נעשית לו כהיתר. ומדוע לא אמר כן מלכתחילה, שנעשית לו כהיתר. אלא שביקש רב הונא לחרוט בלבנו נוראות ההרגל, והביאנו לתמוה תמיהה גדולה, ואז נקשיב לתשובה ונזכור אותה ואת לקחה.

וכן עשה רבי אלכסנדר (עבודה זרה י"ט ע"ב), שהיה שואל "מאן בעי חיי", והתקבצו כולם סביבו, אמרו לו: תן לנו חיים. אמר להם: "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע" וגו' (תהלים לד, יג). כי ידוע ידע שאם יקרא באזניהם את הכתוב לא יתפעלו במאומה, כי כבר קראוהו מאות פעמים ולא נתנו אל לבם. אבל אם יעוררם לשאול, וישמיעם את הכתוב כתשובה, יתעוררו להבינו וילכו לאורו.

ומצינו במדרש (בראשית רבה סה, כב) שכאשר הוציאו את יוסי בן יעזר איש צרידה להריגה, שבת היתה, והיה יקום איש צרורות רוכב על סוסו ואמר לו: ראה הסוס שהרכיבני אדוני (שהיה מתיוון ומקורב למלכות) וראה הסוס שהרכיבך אדונך (הוא עץ התליה, שנהרג על קיום המצוות). אמר לו: אם כך למכעיסיו, קל וחומר לעושי רצונו, אמר לו: וכי עשה אדם רצונו יותר ממך? אמר לו: אם כך לעושי רצונו — קל וחומר למכעיסיו! נכנס בו הדבר כארס של עכנאי, הלך וקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין כו'. נתנמנם יוסי בן יעזר וראה מטתו (של יקום) פורחת באויר, אמר: בשעה קלה קרמני זה לגן עדן, ע"כ.

זו כחה של התרגשות פתע, שמכוחה נפקחות העינים לראות תהום שפלותו ומצבו, כהתעוררותו של ר' אלעזר בן דורדיא (עבודה זרה י"ז ע"א). אבל נתבונן ונראה, שלא ענהו מיד: "אם לעושי רצונו כן, למכעיסיו על אחת כמה וכמה", אלא הקדים ואמר "אם כך למכעיסיו, קל וחומר לעושי רצונו" מה רב שכרם, וגרם לו שיחמה: "כלום עשה אדם רצונו יותר ממך", רק אז ראוי הוא לקלוט את התשובה: "אם לעושי רצונו כך", עומק דין כה מבהיל, "קל וחומר למכעיסיו", ואז פעפעו בו הדברים כארס של עכנאי, עד שהקדים את רבי יוסי לגן עדן בשעה קלה.

"ואם אין לו בן אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו" (פסחים קט"ז ע"א), והנה, בשלמא כשאחר שואל, נפתח לבו לקראת התשובה, אבל הוא עצמו מה תועיל שאלתו לעצמו.

אבל הנה מצינו במשפט שלמה, שלאחר שהאזין לטענות שתי הנשים חזר ואמר: "ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובני המת, וזאת אומרת לא כי בני המת ובני החי" (מלכים א ג, כג). וכך נפסקה ההלכה בשו"ע (ח"מ סי' י"ז ס"ז) צריך הדיין לשמוע דברי הבעלי דינים ולשנות אותם, שנאמר: "ויאמר המלך זאת אומרת זה בני החי" וגו'. והטעם, שעל ידי שיחזור בפיו של דבריהם יהיו הדברים נראים בעיניו כדבריו שלו, והספק שכדבר כספק שלו, ועל ידי זה יחזור בכל כחו למצא תשובה ופתרון לשאלות ולטפקות שבדין ויחזור דין אמת לאמתו. אף כאן, כאשר ישאל בעצמו יעורר בו התעניינות ותמיהה, ויחרג כרגשי קודש בתשובה.

2111 ה'תש"ח

מה תשובה יש להשיב לתינוק על שאלה זו כשכל עיקר הדבר לא נחקן אלא כדי להתמיהם:

א) אין תשובה לשאלה זו, ועושים דבר זה כדי שיחפוררו לשאול בשאר השינויים שרואים, וכעין מה שכחב תוסי' (קטו, ב) ד"ה כדי שיכיר התינוק וישאל: וכלומר ומתוך כך יבוא לישאל בשאר דברים. פר"ח חעג, ו ד"ה רשב"ם. וכ"כ בשו"ע הגר"ז תעב, לא.

ב) התשובה לשאלה היא, והירקות קודם האכילה הנם זכר תחילת השיעבוד לקושש קש לתבן, רוקח ט"י רפג. וכן בספר האורה סי' פז: ולכן אוכלין ירקות שהוא כמין תבן. וכן במהרי"ל: שהוא דומה לקוצים... ודומה לתבן שקששו ללבנים.

ג) התשובה היא, והטבול קודם הסעודה הוא רך חירות, כדרך בני חורין שמתבלין קודם סעודה להמשיך תאוה המאכל. כ"ח חעג ד"ה ולוקח, כשם יש מפרשים. ונראה שמקורו מהמהרי"ל בסדר ההגדה שכחב: דאנחנו מדמים את עצמנו כבני חורין מפני הנס, ועוד טיבול ראשון אתא לגרר לבו לאכול מצה לתיאבון.

ד) התשובה היא, והיות וצריכים לומר את ההגדה וההלל משום שיצאנו ממצרים, על כן אנו מתבלין עכשיו לטעימה בעלמא לפני הסעודה, שלא לשהות כל אוחו זמן בלי אכילה. כ"ח שם.

ה) התשובה היא, דאם לא נטביל אלא טבול שני - מרור, לא יהיה ניכר שהוא משום מצוה, אלא משום שדרך בני"א לטבול תוך הסעודה. לכן תקנו לטבול קודם הסעודה דכזה מרמזים שאין הטיבול בא מחמת הסעודה, אלא כשם שהראשון אינו מחמת סעודה כן השני אינו מחמת כך, אלא מצות חכמים. ט"ז חעג, ז.

כעין זה כתב מהר"ל מפראג בס' גבורות ה' פרק נ' הובא בכ"ח שם, אלא שכחב ששאלת התינוק היא על הטבול השני שבתוך הסעודה, למה לי טיבול אחר, וישיבו להם שצריכים טבול משום מצות מרור וטבול ראשון כדרך כל ימות השנה. (עיי"ש, והטבול הראשון היא כדי שיהיה ניכר כשעושין הטבול השני שהוא לשם מצות מרור). והפר"ח (חעג, ו) הקשה, דהא כיון ומברכים על טיבול ב' אכילת מרור הרי הדבר ידוע לכל שטיבול זה משום מצות מרור, ועוד מאתך שכבר שאל מה נשתנה והשיבוהו עבדים היינו וכו' הרי נתיישבה להם השאלה על טבול ב'.

תנאכל
אחד ואחד נותן פסחו בעורו ומפשיל לאחוריו.
אבר רב עיליש: מייעות.

(111)
ר' יצחק גינתון

ע"ה
כך אחד ואחד. כשהיו
הולכין לבניהם היה טקן פסחו בעורו
ומפשיל לאחוריו: אמר רב עיליש -
שם הכס: טיישה. דרך סתמים
ישמעאלים הוא זה:

ר' שלמה קלוזנר (יערות שלמה - בסידורו של ר' יעקב עמדין)

מהגמרא רואים את המנהג "שכל אחד ואחד נותן פסחו בעורו", ולפי רש"י שם מפשיל לאחוריו "כדרך סוחרים ישמעאלים", וכל כך למה? כדי לזכור בתחילת חג הפסח, לא רק איך יצאנו ממצרים, אלא גם איך הגענו למצרים - מכירת יוסף. כדי לזכור שהאויב מבפנים הוא יותר מסוכן מהאויב מבחוץ.

רבינו מנחם (על הרמב"ם הלכות חמץ ומצה ח"ב)

מצוות כרפס באה בהתחלת ההגדה לרמוז לנו על מכירת יוסף שהרי אנו מטבילים את הכרפס כמו שאחי יוסף טבלו את כותנתו בדם.

זרעו ע"פ

יִשְׂרָאֵל אֶהֱבֶה אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־
בָּנָיו כִּי־בְנֵי־זָקֵנִים הוּא לֹא וְעָשָׂה לֹא כְתָנֶת פָּסִים:

ע"פ

פסים, (שבת י) לטון כלי מלה כמו
כרפס ומלה וכמו כהונת הפסים דהמר וחמנון. וז"ל על שם צרותו כהגבר לפי שפר
ולאמרם ולישועתם ולמדוים:

2: הוא לאט לאט

3: כאן היא מילת

מלך אחד יצא לציד ופגש בדרכו ברועה צעיר. משנוכח המלך לדעת כי הנער מצטיין בחכמה ופקחות הציע לו משרה כיועץ בבית המלוכה. הצלחתו של היועץ הצעיר היתה גדולה, ולא ארכו הימים עד שנתמנה לשר האוצר. עלייתו המהירה בסולם התפקידים הבכירים עוררה את קנאת השרים הוותיקים, ואלה החלו להעליל עליו שהוא גונב כספים מקופת המדינה. המלך שסירב להאמין למקטרגים, אולץ בסופו של דבר להלוות אל השרים בדרכם אל בית שר האוצר כדי להוכיח שהלה מתעשר מכספי הציבור. כאשר הגיעו לבית השר הופתעו מהפשטות והצניעות ששלטו שם. כאשר עמדו לעזוב את המקום בבושת פנים, גילו לפתע חדר נעול שעל דלתו היה כתוב שהכניסה לזרים אסורה. עד מהרה התברר להם שגם לבני הבית אוסר השר להכנס לשם, וזה עורר את תקוות השרים למצוא שם את האוצרות הגנובים. הפעם הצטרף גם המלך לדרישה לראות את מכמני החדר הזה. בקול בוכים התחנן בעל הבית ובקש לבטל את הדרישה הזו, "אני מתבייש להראות לכם מה מכיל חדר זה", אמר. המלך לא ויתר. הדלת נפתחה ולתדהמתם ראו הכל חדר ריק מרהיטים שבאמצעו מונחים מקל תרמיל וחליל. הכל ציפו עתה לדברי הסבר.

פתח שר האוצר את פיו ואמר: מיום שנלקחתי מאחורי הצאן אל בית המלכות הנני חרד שמא אפול בפח הגאווה וההתנשאות. כדי להנצל מזה קבעתי לעצמי מנהג להסתגר בכל בוקר בחדר זה, טרם צאתי לבית המלוכה. כאן אני יושב שעה ארוכה כשהתרמיל על גבי, המקל בידי ומחלל בחלילי כבימים ימימה. זאת כדי שלא אשכח כי רועה פשוט אנכי, אלא שבחמלת ה' עלי נשאתי חן בעיני המלך שהביאני אל ביתו. בכך אני משריש הקרבי את הידיעה שלא בכחי ובעוצם ידי עשיתי את החיל הזה, אלא רק מהי היתה זאת. אחרי ההכנה הזו אני יוצא לדרכי אל בית המלך. בשמוע המלך והשרים את הדברים בקשו את סליחת השר על שחשדו בו ועזבו את המקום בבושת פנים.

יתכן שלהזכרת לחם העוני מיד בתחילת ליל הסדר, נועד תפקיד דומה להסתגרות הרועה בחדרו. כדי שלא יעלה על דעתו של מישהו שמא יצאנו ממצרים בכחנו ובעוצם ידינו, אנו מזכירים ראשית הכל את ה"לחמא עניא". כדי שהכל ידעו שהיינו עבדים חסרי אוניס, ורק חסד ה' שגבר עלינו הביאנו עד הלום. ועל כן לחם עוני זה מלווה אותנו בכל שעת קריאת ההגדה - להשריש בנו את ההכרה שעבדים היינו, ויוציאנו ה'.

(ii) אזכרה

תקנו חקמים בליל פסח כשישב האדם לשלחנו ומסב עם בניו וקרוביו בחדרות ובשמחה, שזכור את העניים ואמר: כל דקפין ייתי ויאכל. בלילה הזה פלגנו שוים, ואף על פי שאתם עניים אל חתבישו, פי כן היו אבותינו במצרים.

(iii) אזכרה

וכן היתה מנהג ישראל
בבבל, בליל פסח לא היו סוגרין דלתותיהם והיו אומרים: כל דקפין ייתי ויאכל וכל רעב יבוא ויאכלו, וזו היתה המנהג לשכניהם העניים שיבואו לביתם ויאכלו ביחד אתם. והיו אומרים זאת בלשון ארמית, שהיתה אז לשון המדברת, שכלם הבינו אותה.

קשנה הבאה בארץ ארץ ישראל... קשנה הבאה בני חורין

כתוב: "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

בתחילה תפדה ציון ואחר כך "ושביה בצדקה".

לקך אפר בתחלה "קשנה הבאה בירושלים" - היא נאלה לירושלים, ואחר זה "קשנה הבאה בני חורין" - היא נאלה לישראל.

(ט) רי יאדק דטנין

מדוע אומרים פסקא זו בארמית, ומדוע בכלל נשתנתה שפת העם מלשון הקודש

לשפת הגלות הארמית, הרי במצרים נשתכחו ישראל בזה שלא שינו את לשונם, וכאן בשבעים שנות גלות בבל נהפכה לשונם לשפת הבבליים. ולא זו בלבד, אלא שנשארה שפה זו עמהם גם כשחזרו לארץ ישראל, וגם לימוד התורה נהפך כולו ללשון הארמית. כי לא רק התלמוד הבבלי נכתב בארמית, אלא התלמוד הירושלמי שנכתב בארץ ישראל גם הוא בלשון ארמית סורסית נכתב. מדוע זה?

אלא, כתב מרן הגר"י קמינצקי זצ"ל, רצו חכמינו להדגיש לנו יסוד חשוב, שתקופת הבית השני לא היתה תקופת גאולה. כי באמת לא השלימו ישראל את תקופת הגלות שנגזרה עליהם בחורבן הבית הראשון, ועל פי שורת הדין היו צריכים להשאר בכבל עוד זמן רב. אלא שראתה ההשגחה העליונה שלאחר שבעים שנה כבר נטמע ונתערב רוב העם בין הגויים, לכן חילצם הקב"ה והחזירם לשרשם הרוחני, לארץ ישראל, ואף בנה להם את בית הבחירה, אך הכל היה כאופן זמני, רק עד שנתחזק ונתחשל ביסודות האמונה ונהיה מחוסנים לקראת הגלות הארוכה. ולכן, אף על פי שיחזקאל הנביא הודיענו את כל תכנית הבית השלישי לפרטיה, והזהירנו לשננה ולדעתה (יחזקאל מ, ד), לא בנו את הבית השני על פי תכניתו, כי ידעו שלא זה יהיה הבית הנצחי שיתקיים לעולם, ואין זו אלא גאולה זמנית ועראית.

ובדי להשריש בלבנו יסוד זה שעדיין לא נגאלנו גאולה שלמה, ואף על פי שאנחנו בארץ ישראל ובית המקדש אף הוא בנוי אין זה קץ הימין, ואין אנו אלא במצב של כוננות לגלות העומדת מאחורי כתלנו - לכן השאירו את השפה הארמית, שפת הגלות, כשפה העיקרית של כלל ישראל. למען תהיה לאות כי עדיין לא נגאלנו. וזה הטעם שהעלו עמם את שמות החדשים מבבל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב), ולא העירו לבית החשמונאים כשנטלו את המלוכה (עין רמב"ן בראשית מט. י), כי העמדת מלך מזרע יהודה היתה עלולה להתפרש כמלוכת משיח בן דוד וכגאולה השלמה, והיה ניחא להם שידעו הכל שעדיין לא באה.

ולפי זה נוכל להבין את הקשר בין הלשון הארמית של "הא לחמא עניא" לבין התקוה לגאולה השלמה: "השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין".

(י) רי טעם בייאן

יש להבין מה שייכות "הא לחמא עניא" למה שמסיימים "השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל". ויתכן שרמזו למה שאמרו במדרש (איכה רמב"א כח) עה"פ "גלתה יהודה מעוניה", על שאכלו חמץ בפסח, ולא אכלו לחם עוני. לפיכך אנו אומרים "הא

לחמא עניא", כלומר: הנה אוכלים אנו לחם עוני, ומקוים להגאל מהגלות, שנגרמה מאכילת חמץ רח"ל.

והקשה מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, שהרי אמרו (יומא ט' ע"ב) שבבית ראשון גלו מחמת עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, כדמוכח מקראי, ומדוע הזכירו עון זה של אכילת חמץ בפסח.

ברם, ידועים חברי הרמב"ם ז"ל (פ"ב מגירושין ה"כ) בטעם "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני", שכל יהודי רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתוקפו, וכשאנו מכין אותו עד שתשש יצרו, מקיים את המצוה לרצונו. ויצרו, היינו ג' שרשי המידות, הקנאה התאוה והכבוד המוציאים את האדם מן העולם (אבות פ"ד מ"א). שהתאוה מביאה עד לגילוי עריות, והקנאה עד לשפיכות דמים, ואז יעבדו עבודה זרה להצדיק מעשיהם (כמ"ש בסנהדרין ס"ג ע"ב, יודעין היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש. ולא עבדה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא), והצדקת המעשים כרוכה בכמיהה לכבוד. ונמצא ששלשת העבירות החמורות שרשן בפגם שרשי המידות.

והרפואה לזה, הוא עמל להיישיר המידות וכבישת היצר בלא היסח הדעת אף לרגע. כי היצר הרע אורכ לאדם להפילו ברשתו, אתה ישן לו והוא ער לך (כמ"ש בחובות הלכות שער יחוד המעשה פ"ה באריכות). וזו הוראת החמץ, שאם מניחים העיסה בלא עסק, היא מחמיצה ונאסרת. ומחמת זה דימו את היצר הרע לחמץ ושאר (ברכות י"ז ע"א), שברפיון ועצלות נופלים ברשת היצר הרע כשם שהעיסה מחמיצה אם מזניחים אותה. וזהו שרמזו לנו רז"ל, שאמנם גלו מחמת ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים, אבל השאלה היא כיצד ישראל קרושים נפלו משמים ארץ, והגיעו עד לשפל המדרגה. ועל כך אמרו: "מעוני", שלא אכלו לחם עוני, עמל ועבודה, אלא לחם עצלות שהניחוהו לתפוח. כי לא עמלו על מידותיהם כלי הפסק, והיצה"ר גבר עליהם רח"ל. ואילו אנו אומרים "הא לחמא עניא", למדנו את לקח העמל המתמיד, לפיכך "לשנה הבאה בני חורין" מכבלי היצר ומשעבוד מלכויות.

5) אורח חיים:

מה נשתנה - לפי שכלילה זו אנו עושים ענינים המורים על היותנו בני חורין ועושים ענינים אחרים להפך המורים על היותנו עבדים, כי הנה בכל הלילות אין אנו נוהגין לטבל קודם הסעודה אפילו פעם אחת והלילה הזה ב' פעמים מורה על היותנו בני חורין שאנחנו אוכלים המאכל עם תיקוני הטבולגם, ומצד אחר שכל הלילות אנו אוכלים כו' כולו מצה, שמורה על עבדות שהמצה היא לחם עוני, וכן הלילה הזה כולו מרור מורה על עבדות וכולנו מסובין מורה על חירות, וע"ז עונים עבדים היינו כו' שכלילה זה היינו מתחילה עבדים ואחר חצות-לילה הוציאנו ה' להיות בן חורין ולכן אנו עושים דברים ההפוכים האלה לזכרון העבדות והחירות שהיינו בו כלילה הזה⁵⁹.

6) עשר אבות:

כולנו מסובין - הדי' שאלות נסדרו כנגד הדי' בנים כי המצה היא העדות ומצוות ה' לנו והיינו נגד החכם, והמרור הוא שאלת הרשע שאינו רוצה לאכול דבר שיש בו מרירות. וההסיכה היא שאלת החם שהוא שינוי הניכרת בגוף ישיבת האדם. והב' טיבולין הוא רק כדי שיבין הבן לשאול והיינו לשאינו יודע לשאול⁶⁰.

7) הדי' בנים - גזרה שטובה:

יצר הרע מקנה בשם "שאר שבועה", ושבשם שהשאר שמשמים בעפה; תפז ומצה פנדר פחות מביא אותה לידי תסיסה וחמוץ. כן הוצר הרע שבאדם מסיתו לחטא. הרע והטוב אמרו חכמים: חמץ רמו ליצר הרע שהוא אל נכר, רשות אחרת, ומצה רמו ליצר הטוב. אמר הקדוש ברוך הוא: כל אותן השנים הייתם ברשות אחרת, עבדים הייתם לעם אחר, משעבדים לכחות הרע; מפאן ואילך אתם בני חורין, לכן משביתו שאור מבהיכם", "כל מחמצת לא תאכלו", "לא יראה לך חמץ", רמו להשתחררות מכחות הרע הרמוזים בחמץ. ותמיד בימי הפסח שהוא חג החרות כשהאדם מבצר את החמץ רביהו, יזכור כמו כן לבצר את יצרו הרע.

וכן יש מהפוללים בשעת שרפת החמץ: בשם שבוערנו את החמץ. כן נזכה לבצר יצר הרע מלבנו, ולראות בבעור רוח הטמאה והרשעה מן העולם.⁶¹ וכשהצריכו חכמים לבדוק את החמץ בליל ארבעה עשר לאור הנר, בקבל חדריו ביהו בחורין ובסדקין, יש בזה כדי לעורר את האדם שיבדוק כל חדריו לקבו לאור נר ה' נשמת אדם, ולפשפש במעשיו ובמדותיו אם הם פראוי ולא נדבק בהם השאר שבועה. ולא בדיקה חיצונית בלבד, כי אם בחורין ובסדקין שבפנימיות הלב. וכשינקה וירפא את מומי לבו וימשיל את הרוח על החמר, ראוי הוא לשם "בן חורין", ואף אז ירגיש בעמקי לבבו את חג החרות.⁶²

8

(ט)

הטעם שאינו שואל על הדי' כוסות הוא :

א. משום שדבר זה ידוע לכל אדם שעל כל

ענין של ישועה או שמחה שוחין יין ואין ניכר כאן שינוי גדול⁷⁰. (ראה שו"ת)

ב. משום שעדיין לא שחה אלא כוס אחד⁷¹. (ראה)

ג. שלא תיקנו שאלות רק על מצוח דאורייתא, ואף דטיכול והסיכה הם ג"כ מדרכנן אלא שכיון שהחרוסת היא למרור וההסיכה היא למצה ופסח שהם דאורייתא שואל גם עליהם⁷². (ראה בשו"ת)

שאלה לקראת:

בדרך שאלה ותשובה, מתלבנים ומתבררים הדברים

בהלכה נפסק בענין "מה נשתנה": אם אין לו בן אשתו שואלתו, ואם אין לו אשה שואל לעצמו ומתרחץ לעצמו. ונראה שטעם הדבר הוא, אומר הגי"ר ראובן מלמד זצ"ל בספרו "תפלת חנה", כי לא השמיעה היא העיקר, אלא העיקר הוא להבין ולהתעורר מהשמיעה עד תכלית כוונתה של השמיעה! כלומר, הרחבת הדברים בדרך של שאלה ותשובה, אפילו אם השואל עצמו הוא המשיב, מתלבן ומתברר הענין עד כדי התרגשות והתלהבות. כיוצא בזה מצינו אצל יעקב אבינו שהעלה לעצמו דברים בדרך שאלה ותשובה - "אשא עיני אל ההרים, מאין יבוא עזרי. עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ".

כ
 כא והחקים והמשפטים אשר צוה יהוה אלהינו אתכם: ואמרת לבנך
 עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו יהוה ממצרים ביד חזקה:
 כב ויתן יהוה אותת ומפתים גדלים ורעים ומצרים בפרעה ובכל
 כג ביתו לעינינו: ואותנו הוציא משם למען הביא אתנו לתת לנו את
 כד הארץ אשר נשבע לאבותינו: ויצונו יהוה לעשות את כל החקים
 ההוא ליראה את יהוה אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום
 כה הנה: וצדקה תהיה לנו כיינשמר לעשות את כל המצוה הזאת
 לפני יהוה אלהינו כאשר צונו:

החכם מה הוא אומר. מה העדות והחקים והמשפטים אשר
 צוה יהוה אלהינו אתכם. ואף אתה אמר לנו
 בהלכות הפסח. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

ומרבה כל הלכות הפסח הן הכתוב בתורה הן
 המקובלות בעל פה הכל ילמדו כיון שחכם הוא.
 הן לחכם ויהם עור. החקים של הלכות הפסח
 הלא המת עיקר התשובה לכן החכם שצריך ללמד
 ולהתחייב. ועבדים היינו שהוכר בתחלה הוא
 רק התחלת התשובה ופיכת העבודה של הלכות
 הפסח. לומר שבשביל סיבה זו נתן הקב"ה לנו
 כל החקים האלו. והוא שאמר הדורש ואף אחת
 אמר לו כהלכות הפסח. מפני כי זה החכם רוצה
 להוסיף בחכמה לדעת חקי הלכות הפסח. לכך
 אל תהי מוגע בר ממנו רק אף אתה תעשה כמו
 שעשה הוא ולמדו ואמר לו כהלכות הפסח. פי
 כל הלכות פסח כמו שבא הרמז ע"י בהפסוק ויצונו
 ה' לעשות את כל החקים האלה. ולזה נקט הלכה
 זו דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. כי זו הלכה
 האחרונה השייכת לקיום המצות עשה של אכילת
 הפסח. כלומר שעד הלכה האחרונה תלמדו ועד
 בכלל. וזה הפירוש הוא ברור ונכון מאד. ומה
 שאמר החכם אשר צוה ה' אלהינו אתכם. אין זה
 הוצאה מן הכלל כמו הרשע באמרו לכם. כי
 אדרבה הלא הוא מודה שהשיי צוה המצות וכלל
 עצמו בקבלת ציל מלכותו ית"ש באמרו ה' אלהינו.
 ומה שאמר אתכם ולא אותנו הוא כי החכם בחכמה
 ידבר כאשר הוא האמת. שכל מצות התורה צוה
 השיי להאבות שיצאו ממצרים הם קבלו על
 עצמם ועל זרעם אתריהם עד עולם. ולפיכך הוצרך
 לומר אתכם. כי הפסוק ידבר להאבות שהם נצטוו
 על המצות בעת שוה בן החכם עודנו ילד הוא.
 שאח"כ כשיגדל ישאל לאביו ויבקש ממנו
 שידיעוהו מה צוה לו השיי עליו ועל זרעו אחריו
 עד עולם. ודי בזה למבינים לבל יעקמו עוד כוונת
 הדורש בפירושים דחוקים. אבל הרשע בלעג ידבר
 מה העבודה הזאת לכם. כלומר למה לכם זאת
 ומה תועלת יגיע לכם מזה. הרי שהוא מוציא את
 עצמו מן הכלל שאינו רוצה לעסוק בעבודה הזאת
 מפני קלות ערכה בעיניו.

מהר"ל:
 החכם אין צריך אליו שינוי וכלא
 שינוי הוא שואל. ולפיכך קבעה התורה שאלתו
 בכל המצות כי החכם שואל על כל מצוה לדעת
 למה צוה השיי אותה. ואלו קבעה התורה השאלה
 על מצות פסח מצוה ומרור היה שאלתו דוקא על
 מצוה זאת שרואה דבר מיוחד בה. ואין ענין
 זה שאלת החכם שאינו שואל על השינוי כלל.

הפ"ק:
 התורה לא נתנה כך התשובה לבן
 החכם כלל. אלא התשובה היא ואמרת לבנך עבדים
 היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד
 חזקה. ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה.
 וכאן נתן תשובה אחרת שאינה בתורה כלל. וגם
 שאין מובן כלל תשובה זו מה דנקט הלכה זו
 דוקא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.
 וכן
 כשיא מה דדרשינן לכם ולא לו דהיינ נדרש אצל
 החכם אשר צוה אתכם ולא לו.

הפ"ק:
 כי אמנם דע כי כונת הדורש כך היא. שמה שהניח
 התשובה הכתובה אצל שאלת החכם
 כהיא עבדים היינו לפרעה במצרים הוא משום
 כיה הפסוק בלבד אינו עיקר התשובה להחכם.
 כי החכם שואל דורש וחוקר לדעת מה המה
 העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה'. והוא
 שרוצה להתחכם בחקי התורה ומצותיה להבינם
 כראוי. ואם נשוב לו המעשה אשר קרה הגלות
 הגאולה הלא זאת הוא יודע מכבר. אלא דכוונת
 התשובה הכתובה בתורה אצלו היא נמשכת עד
 אחר הפסוק ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה
 ליראה את ה' וגו'. וכל החקים האלה הוא כולל

כה וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָתֵן יְהוָה לָכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַעֲבֹדָה הַזֹּאת:
כו כו וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֵלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מַה הַעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: וְאָמַרְתֶּם
זְבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בְּתֵל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּצְרִים בְּגֹפוֹ
כח אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בְּתִינּוֹ הַצִּיל וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּ: וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי־
טט יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בֶּן עֶשְׂרִים:

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הַעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם וְלֹא
לו. וְלִפִּי שֶׁהוֹצִיא אֶת־עַצְמוֹ מִן הַכֶּלֶל בְּפֶרֶךְ בְּעֵקֶר.
וְאִף אֵתָּה הִקְהָה אֶת־שְׁנֵי וְאָמַר לוֹ בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה
יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לִי וְלֹא לוֹ. אֵלּוּ הֵיךְ שָׁם לֹא
הָיָה נִגְאָל:

קבע שאלת הרשע על הפסח מפני שהפסח הוא
עבודה אל השם ית' כדכתיב היה כי תבאו אל
הארץ ושמרתם את העבודה הזאת. תהיה כי יאמרו
אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם וגו'. הרי
הוא שואל על העבודה וכופר בה. וכאשר הוא
שואל בליל פסח על המצות של פסח הוא שואל
מצד שהמצות הם עבודה אל הש"י הוא אינו
רוצה בעבודה.

קשיא אצל הרשע דכפרשה בא התשובה על מה
העבודה הזאת לכם היא ואמרתם זבח פסח וגו'.
והניח התשובה הכתובה ונתן לרשע תשובה אחרת
הפסוק בעבור זה שנכתב בתשובה שאינו יודע
לשואל.

והו שאמר גם אצלו
ואף אתה. כלומר כמו שהוא מתחזק ומוסיף
ברשעתו ללעוג מן אחרים העושים העבודה ורוצה
להיות חוטא ומחטיא גם לאחרים. כן גם אתה
תוסיף לו על התשובה הכתובה בתורה אצלו שהוא
הפסוק ואמרתם זבח פסח הוא לה' הקהה את
שניו ואמור לו עוד גם הפסוק הכתוב אצל שאינו
יודע לשואל ותדרוש לו מדה כנגד מדה. לי ולא
לו. תחת מה שאמר. לכם ולא לו. והו כוונת הדורש
כאמרו ואף אתה. כלומר גם אתה תוסיף עליו
דברים מלבד הכתובים אצלו.

והיה כרשאלך
בנה מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהוה
ממצרים מבית עבדים:

הגדה של פסח:

תם מה הוא אומר. מה זאת. ואמרת אליו. בחזק יד
הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים:

מהר"ל:

החם שהוא שואל
מעצמו ואינו שואל רק כאשר יראה שינוי האם
לא יראה שינוי אינו שואל. לפיכך קבעה התורה
שאלתו אצל פטר חמור שיראה דבר יוצא מן
הקקש והשכל לערוף בהמה בחנם וזה שינוי. ושואל
על השינוי מה זאת. ולפיכך אנו צריכין לעשות
ג"כ שינוי כליל פסח כדי שיראה התינוק שהוא
תם וישאל. ולכך קבעה התורה שאלת החם אצל
עריפת פטר חמור. ואין הדבר מה שכתב כי ישאלך
בנך וגו' מתובר אל עריפת פטר חמור דוקא.
רק ר"ל כאשר יראה בנך שינוי מה במצות פסח
ומצה ומרור כמו שהוא שינוי זה שעל עריפת
פטר חמור ויאמר מה זאת וגו' ואמרת אליו וגו'.
והיא תשובה לחם כאשר ישאל על מצות פסח
מצה ומרור ג"כ כמנ שהוא תשובה לעריפת פטר
חמור.

(ו) למה יצא חמור

והגדת לבנך ביום ההוא
לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים:

ושיאנו יודע לשאול את פתח לו. שנאמר. והגדת לבנך
ביום ההוא לאמר. בעבור זה עשה יהוה לי
בצאתי ממצרים:

ז"ל למה יצא חמור כיון שהאינו יודע לשאול הוא לא רחוק
הרבה ממדרגת הרשע. אף שלא הגיע עוד אליו
להיות גם מחטיא את אחרים ללעוג מעבודתם.
אבל הלא גם הוא כיון שאינו שואל כלל על המצות
נראה שאין לו שום שייכות אל המצות. ועל כן
שפיר שייך אליו זו התשובה בעבור זה עשה
ה' לי בצאתי ממצרים. לעוררו בחשקות ליקח
חלק במצות האלו ולהבינו שכח גדול שיש להן

מי שאינו יודע לשאול
מפני שאינו יודע דבר. על כרחך המצוה מוטלת
עלינו לעוררו כזה ולזכותו במצות ספור יציאת
מצרים. ולכך קבעה התורה זה אצל מצה שאז
המצוה לפרסם יציאת מצרים כמו שדרשו על
ואמרת אליו בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה
שנש מצה ומרור מונחים לפניך.

ז"ל למה יצא חמור מה חטא שאינו יודע לשאול
לכתוב אצלו בעבור זה עשה ה' לי ולא לו.

שבעבורן היתה הגאולה. ואם ישמע מוטב. ואם
לאו יאמר לו גם כן בדיוק הזה שיאמר לרשע.
לי ולא לך. אלו היות שם לא היות נגאל.

ואמר יהוה אלימשה כבוד לך פרעה מאן לשלח
העם: לך אלי פרעה בבקר הנה יצא המלכה ונצבת לקראתו עלי
קפת היאר והמטה אשר נהפך לנחש תפס בידו: ואמר עלי
יהוה אליה העבדים שלחני אליך לאמר שלח את עמי העבדני
כבוד והנה לא ישמעת עד יכה: כה אמר יהוה אלהי פרעה כי אני
יהוה הנה אנכי מקנה במטה אשר בידו עלי המים אשר היאר ונהפכו
לדם: והנה אשר ביאר תמות ובאש היאר ולאזן מצרים לשתח
כיה מן היאר: ואמר יהוה אלימשה אשר אליהו
הא מסב ונשה ידך עלי שמי מצרים עליהו תפס עליהו יתם ועלי
אליהם ועל כל מקנה מימיהם בהו יתם והנה יתם ככל ארץ מצרים
ובצבים ובאנשים:

פרק 10 עמוד 6 א' א' א'

ואמר יהוה אלימשה בא אלי פרעה ואמר אליו כה אמר יהוה
שלח את עמי העבדני: ואם מאן אשה לשלח הנה אנכי נגף את
כל יבילך במצרים: ושכן היאר צמר דעים ועלו וכוונ בידך
ובתור מסבך ועלי מסמך יבביה עבדך ובעמך ובעמך
יבכהו חותך: ובהו בעמך ובעמך יבכהו ובעמך יבכהו: ואמר
יהוה אלימשה אשר אליהו נשה את ידך במשך על הנהו
עליהו יתם ועל האנשים והעל את המצרים עליהו יתם:
נתם אמרן את ידו על מי מצרים והעל המצרים והקם את ארץ
מצרים:

פרק 11 עמוד 7 א' א' א'

ואמר יהוה אלימשה בא אלי פרעה והנה אלימשה
אמר אלימשה נשה את עמי והנה את עמי העבדני: ואמר
ככל ארץ מצרים: ואמר יהוה אליו כה אמר יהוה אל עמר
הארץ נחתי כל המים בארץ ובמטה כל עמר הארץ הנה כמים ככל
ארץ מצרים:

פרק 12 עמוד 8 א' א' א'

ואמר יהוה אלימשה כבוד לך פרעה והנה יצא
פרעה הנה יצא המלכה ואמר אליו כה אמר יהוה שליח עמי
העבדני: כי אם יצאך משלח את עמי הנה יצאך ובעבדני
יבכהו ובעבדני את העבדני ובעבדני את העבדני והנהו
אשר יתם עליהו: והפליתי ביום ההוא את ארץ מצרים עלי עמי
גליה לבלתי: והפליתי ביום ההוא את ארץ מצרים עלי עמי
המתי קלה בין עמי וכן עמר למתור יהוה האלה הנהו יתם בין
הכא ערב כבוד ביתה פרעה ובית עבדך ובכל ארץ מצרים השתח
הארץ מסב הערבי:

פרק 13 עמוד 9 א' א' א'

ואמר יהוה אלימשה בא אלי פרעה ודברת אליו כה אמר יהוה
אליה העבדים שלח את עמי העבדני: כי אם מאן אשה לשלח
בדורן שחוק גם: הנה יתהוה הנה במתנת אשר בשדה כסופים
במטרים: כנסים כבוד וכוונ כבוד כבוד מוא: והשלה יהוה בין
מקנה ישראל וכן מקנה מצרים ולא יתהוה מכל לבן: והנהו דבר:
הקם יהוה טוער לאמר סור וצעה יהוה הדבר הנה בארץ: ונש
יהוה את ידך הנה סממלת הנה כל מקנה מצרים וסממנת
ככל ישראל לא יתהוה: וישלח פרעה והנה לא יתהוה מקנה ישראל
עד יאמר חכדל לב פרעה ולא שלח את העם:

פרק 14 עמוד 10 א' א' א'

ואמר יהוה אלימשה בא אלי פרעה והנה יצא
יהוה אלימשה ונשה את עמי: והנה יצאך על כל ארץ מצרים
והנהו עלי האדם ועל הבהמה לשחך סחך וכבעת ככל ארץ
מצרים: והנהו את עמי הכבדני ובעמך לפני פרעה הנהו אהו
משה והמרים הנהו שחין וכבעת סחך בארץ ובבעתה: ולא
יבלי יתהוה עלי עמי לפני משה לפני הקבני כיהוה השחין
בחרסם ובכל מצרים:

פרק 15 עמוד 11 א' א' א'

ואמר יהוה אלימשה
הקם: כבוד והתעב לפני פרעה ואמר אליו כה אמר יהוה
אלהי העבדים שלח את עמי העבדני: כי אם מאן אשה לשלח
את כל פנפנא: אלי לך ובבעתך ובבעתך בבעתך חלע כי אין
כמה: ככל הארץ: כי עתה שלחתי את ידך ונחך ואת עמי
כבוד ומתור מן הארץ: ואולם בבעתך הנה העמדיך בבעתך
הראתך את עמי ולפען ספר שמי ככל הארץ: ערב מסתולל
בעמי לבלתי: שלחם: הנני מטייר בעת מתור כבוד כבוד מאר אשר
לא יהוה כמה במצרים למן היום הוסדה ועד עתה: ועתה שלח
העל את מקנה נחם כלי אשר לה: כעדה כל האדם והבהמה אשר
ימצא כעדה ולא יאסף תפיהו ונך עלהם הכרה: והנהו
אמר דבר יהוה בעבדך פרעה הנהו אהו יתהוה ואת מקנהו אלי
הקם: ואמר אליו דבר יהוה כעבדך את עבדני ואת
מקנהו בשדה:

ואמר יהוה אלימשה נשה את ארץ מצרים עליהו יתם: כבוד ככל
ארץ מצרים עליהו יתם ועל הבהמה ועל כל עשוי השדה בארץ
מצרים: ונש משה את עמי עליהו יתם והנהו יתם קלה ובכר
והנהו אש ארצה ומטר יהוה כבוד על ארץ מצרים: והנהו כר
ואש מחלשת בחור הכרד כבוד מאר אשר לא יהוה כמהו ככל
ארץ מצרים סמו הנהו לני: והנהו ככל ארץ מצרים אה
כל אשר בשדה מארם ועד יתהוה ונש כל עשב השדה הנהו הכרד
ואת כל עץ השדה שבר: רק בארץ נסן אשר יתם בני ישראל לא
הנה כרד:

פרק 16 עמוד 12 א' א' א'

ואמר יהוה אלימשה בא אלי פרעה והנהו יתם
ואת לב עבדך למען שתי אתני אלה בקרבו: ולמען חסור באוני
לך: וכן יבנה את אשר החלתי במצרים ואת אתני אשר יתם
בם פרעה כיהוה יהוה: הנהו כיהוה יהוה: והנהו יתם
אליו: כה אמר יהוה אליהו העבדים עלי עמי מאנה לענת מסב
שלח עמי העבדני: כי אם מאן אשה לשלח את עמי הנני מביא
סחר ארבה כננה: וכמה את עמי הארץ ולא יכל לראת את
הארץ ואכלו את יתם המלטה הנשארת לכם מן הכרד ואכלו
את כל העץ העמך לכם מן השדה: וסלאי בידך ובמי כלי עבדך
ובמי כלי מצרים אשר לא יראו וכלך וקבוח אכלך: מיחם היתם
על האדם עד היום הנה נסן מצא מעם פרעה: ואמר עבד
פרעה אליו עדי עמי יהוה זה לט למען שלח את האנשים בעבדני
את יהוה אליהם הפרם חלע כי אברה מצרים: ונש את משה
והנהו אהרן אלימשה ונש את משה ונש את משה ונש את משה
מן ונש מלך מצרים: ואמר משה ובעבדני נחך כבניו וכבעת
בבאנו ובבעתני לך כי מן יהוה לט: ואמר אל משה יהוה כן יהוה
עמכם כאשר אשלח אתכם ואת עמכם ראו כי רעה נחך פניכם:
לא כן לכו נחך ובעדני את יהוה כי אמה אתם פניכם:
והנהו אהם מאח עמי פרעה: ואמר יהוה אלימשה
נשה ידך על ארץ מצרים בארצה העל על ארץ מצרים יאכל
את כל עשב הארץ את כלי אשר השחך הכרד: ונש משה את
משהו על ארץ מצרים והנהו נחך רוח קרובי בארץ כל היום הנהו
וכל יתלה הכרד הנהו ונחך הנהו נש את יהוה והנהו העל הארצה
על כל ארץ מצרים ונחך ככל גבול מצרים ככהו ונחך לא
הנהו כן ארצה כמהו ונחך לא יהוה כן: ונש את עמי על הארץ
השחך הארץ יאכל את כלי עשב הארץ ואת כל אשר השחך אשר
הותיר הכרד ולא יתור כליהוה נשן ובשש: השחך הכרד ארץ
מצרים:

פרק 17 עמוד 13 א' א' א'

ואמר יהוה אלימשה נשה ידך על השמים הנהו השחך על ארץ
מצרים ונש חסך: גם משה את ידו עליהו יתם והנהו השחך השחך
ככל ארץ מצרים שלחם: ואמר יהוה אל משה ונש את עמי
איש מחסו שלחם: מיחם וכל בני ישראל הנהו ארץ פנפנתם:

פרק 18 עמוד 14 א' א' א'

ואמר יהוה אלימשה נשה ידך על השמים הנהו השחך על ארץ
מצרים ונש חסך: גם משה את ידו עליהו יתם והנהו השחך השחך
ככל ארץ מצרים שלחם: ואמר יהוה אל משה ונש את עמי
איש מחסו שלחם: מיחם וכל בני ישראל הנהו ארץ פנפנתם:

ד"ר צפנדע פנים ערוכ דברי שוין קרד ארבה

חשן מכת בכורות:

נבי יהודה היה נותן בדם סמינים

דצ"ק ער"ש באר"ב:

בכורות ה

אלו הן עשר מכות כ"א אם היוו בנים לכפר כל ענין הכותה מה שאפשר לומר מזה היה ארוך הספור מאד מאד עד שהיה נביא הכהן לאיכות דול, לכן מנצח במקרים הקודמים בבואו במרשת וראו ובמרשת בא יותר משה שנתבאר כן, ועין למעלה בבואו המרשה הדין להאריך הנה כי אם תארכנו גם כן מאד, ואילו מכות נהן רבי יהודה בהם סימנים ודצ"ק ער"ש באר"ב, ויש לזקוק מה חידושי רבי יהודה בסימן הזה ומה צריך לסימן הזה, ובדאי כאשר ראה רבי יהודה כאלו מכות ובר מפורד נהן לסדר שלהם סדר ראוי, וזה שראה כי היה מכות הנה כהנראה ומכת צפרדע ומכת כנים בלא התראה, ואר"כ חור לסדר הראשון מכת צרוב בהתראה ומכת דבר בהתראה ומכת ברד בהתראה ומכת ארבה בהתראה ומכת חשן בלא התראה, ומכת אחרונה שהיא מכת בכורות גם כן בהתראה, ולסדר הזה נהן סימן ודצ"ק ער"ש באר"ב, ועדיין צריך עיון אחר שרבי יהודה נהן סימנים בדבר הזה, מוכח שלענין מכות כן באו המכות שהם בהתראה ומכת בלא התראה, וכל שכן שיקשה למה היה חידושי כן, האם אהרן אומר שבא כן כשכלל עשר פסחים הקודש כיון הוא מתנה בהם ואם לא יאסף כהן פסחים מביא עליהם המכה בלא התראה, אם כן כל שכן שלא היה מתנה בו כמנה רביעית והתעוררת וכל מכות הבאות אחר כך:

אמנם כאשר עוקב בתוהוים המנהג במכות סדר זה, מכה ראשונה נאמר (שמות ד) לך אל פרעה

בבוקר הנה יצא המיטה ונצחו נמי במכת השניה נאמר (שם) בא אל פרעה וכוונת נגד, והנה מכה הראשונה לא הרשעה ללכת אל ביתו כי אם כאשר היה פרעה רוצה לצאת והביא יאמר לו התראה במכה שניה, או הרשעה לבא אליו, במכה שלישית לא נאמר שום דבר שהיה המכה בלא התראה בסדר ערוב דבר שחן בערוב נאמר (שם) ואשר ה' אל משה השכם נגד כמו שאמר בדם, דבר נאמר בא אל פרעה כמו שאמר בצפרדעים, במכת שחן לא נאמר כלל שהיה המכה בלא התראה, ובמכת בכורות כעסוד לפני פרעה כאשר קרא להם בשביל מכת חשן נאמרה התראה זאת, הנה נראה נגלה ויש ליתן ספק אל סדר הזה, דע כי כאשר רצה הקודש כיון הוא להביא המכות על המצרים ובקטנה החמיל ובגדולה כלה, שכבר אמרתי לך כי התחלת המכות הם למטה במדרגה, שאלו התחיל באחרונה היה שולחם מיד ולכן התחיל במכה שהיא למטה במדרגה, והנה מצאיות הארץ והמים וכל התחתונים זהו מצאיות אמת, עד הלל העולם שהוא ממוצע אשר הם למעלה מחלל העולם הוא מצאיות שלישית, נמצא כי המדרגות הן שלש, התחתונים והעליונים החלל ביניהם ממוצע בין שניהם, והאדם הוא בחלל, שם משכנו ושם ישיבתו, והנה שלש מכות הראשונות דם צפרדע כנים היו בתחתונים, כי הכנים עיקר מושבם בעפר הארץ כבר הצפרדע במים, ומכת ערוב דבר שחן לא היה בתחתונים כלל כי אם בשוכנים בחלל העולם.

מה שאין הדבר כך כלל וכלל, לא שיהיה נקראת מכת כנים בחלל העולם, שהרי המכה הייתה לעפר כדכתיב ומה אם מסך הדין את עפר הארץ וכו', ושלש אחרונות הם בשמים, כי הברד מן השמים נכתיב בקרא, והארבה הוא עוף יעוסף ברקיע השמים, והחושך שלא יאמר למצרים מאורות השמים הרי הם שלשה מכות אחרונות בשמים, הארז כן מכת בכורות היא על הכל שהרי היא לנשמת האדם העליונה שהנשמה יש לה מעלה יותר מן השמים, לפיכך יש סדר מיוחד למכת דם צפרדע כנים, וכבר מיוחד למכת ערוב דבר שחן, וסדר מיוחד למכת ארבה חושך בכורות, לכן אמר המחבר בסדר שלשה מכות הראשונות, במכה הראשונה השכם לא הרשעה ללכת אל ביתו כי אם כאשר יצא פרעה המיטה שזה מורה שאין לו רשות כל כך על פרעה שאינו נכנס לביתו להתרות בו כי אם כאשר יאמר לו ובשניה הוסיף למשל עליו ולבא אל ביתו ולהתרות בו, ומכל מקום כיון שהיה מתנה בו היה אומר אין אני חפץ בכבודך רק שתאמר, ובשלישית היה מכה אותו בלא התראה לגמרי וזה יותר ממשלה עליו להכותו כך בלא התראה אמנם כל זה לא היה דק במכות שהיו בתחתונים כמו שנתבאר למעלה, וכאשר התחיל במדרגה השניה הפכות שהם בחלל העולם, האת המדרגה יותר עליונה חזר להתחיל הסדר כבאראשונה, וכאשר עוד התחיל במדרגה השלישית שהיא מביא עליו מכות שבאות מלמעלה אז חזר לסדר הראשון, שכל אשר היתה מכה יותר עליונה כמדרגה היה המכה בולת וקשה עליו כמו שנתבאר למעלה וכלו בתחיל ערש, ובמקומו נתבאר יותר מה:

דברי נגידים:

כי הערוב מן החיות רעות השוכנים בחלל העולם, ודבר בהממות ושחין לאדם ולהממות הכל כבעלי תנים שהם בחלל העולם, ושלש אחרונות היו בשמים, כי הברד מן השמים כדכתיב בקרא, והארבה הוא עוף יעוסף ברקיע השמים, החושך שלא יאמר למצרים מאורות השמים, הרי שלש מכות האחרונות בשמים, ואחר כך מכת בכורות היא על הכל שהרי היא לנשמת האדם, שהנשמה יש לה מעלה יותר מן השמים, לפיכך יש סדר מיוחד למכת דם צפרדע כנים, וסדר מיוחד למכת ארבה חושך בכורות, לכן אמר המחבר בסדר ג' מכות הראשונות, במכה הראשונה השכם, שלא הרשעה ללכת אל ביתו כי אם כאשר יצא פרעה המיטה, שזה מורה שאין לו רשות כל כך על פרעה שאינו נכנס לביתו להתרות בו כי אם כאשר יאמר לו ובשניה הוסיף למשל עליו ולבא אל ביתו ולהתרות בו, ומכל מקום כיון שהיה מתנה בו היה יכול לומר אין אני חפץ בכבודך רק להחמיל בה שניה המכות שהם בחלל העולם חזר להתחיל הסדר כבאראשונה, וכאשר עוד התחיל במדרגה השלישית שהיא מביא עליו מכות שבאות מלמעלה חזר עוד לסדר הראשון כאלו מתחיל מפרש, וזה שכלל רבי יהודה בהספן שנתן דצ"ק ער"ש באר"ב, והוא פירוש נכון מאד:

בבבבבבבבב

כאן דבר חרוש להתרות, וכל זה כלל רבי יהודה נשימין
שלו שנתו דבין קדיש כאחיב כמו שאמרנו :

ועוד דע שהיו המכות תמיד משולשות והוא ענין
נמלא יותר מהם, וזה כי כאשר היו שלש מכות
הראשונות נתחננוסין אף התחתונים מן אחד לגמרי,
עד שתאמר שכאשר יהיה המכה במקן אחד כבר יהיה
בהתעוררים אבל התחתונים וגם הולקים זה מהה עד שפסג
הו היו המכות שלשה, כי בפסטר שלשה יש שתי הקצוות
קובצות בין שניהם, למיכן מכה הראשונה דם כי דם
יש בו טבע אשיות המימות זה ידוע, ושכונתה הצמדעים
שהם מסבב המים ירוצו כי האש והמים המכיים והשלישי
אשר הוא בין שניהם הוא בנים, כי אינם רק פנו שהוא
מן לחות המימות סמוה גלים הכמים כי אין הכמים
רק מן לחות שיש בו קצת חמימות, ולפיכך ענין הכמים
מסבב בין ענין האש ובין ענין המים, הרי כי בהתחננוסין
היו המכות דבר המטו ואשר מסבב בין שניהם, וכן
אומן שלש מכות שהיו בחלל העולם והם ערוב דבר
השן, ורוצו כי הערוב מוח רעות המורשות בשניהם,
הוא נקרא ההתנה שמשמיהם חיות רעות זה אתו מפעל
טבעי שאין מעשה היה רעה טעל טבעי, ולפיכך נאמר
אצל הערוב (שפת ח') תשתה הארץ מפני הערוב שהיו
החיות ורעות מחיותיהם והו אצו טעל טבעי, אמנם
מכה הדבר הטן הו שהמיתה הוא דבר טבעי לעולם, כי
המיתה טבעיה לבראיה התחתונים הרי הערוב בלתי
טבעי לגמרי והדבר הוא טבעי לגמרי, אמנם השחין הוא
מסבב כי הוא אצו ענין טבעי לגמרי שהרי השחין הוא
יוצא מן הטבע והוא מוחי הטבע, ואינו גם כן בלתי
טבעי לגמרי רק הוא מן התרועה הטבעי, והו כמו מפרע
בין דבר שהוא בטבע ובין דבר שהוא שלא בטבע, כי
השחין נעשה מן הטבע שהרי בדרך הטבע נעשה אמנם
במה שהוא אצו ראוי שיהיה נבוא השחין עם האדם
ע"פ הטבע והיה, יש בו דבר שאינו טבעי לכך הוא
מסבב בין שניהם, ובמדינה השלישית הוא ברד ארובה
ועוד, והו כי הגרד לחוב טבוב יודד מן מעלה למטה
לארץ, והעוף לקלות תעצו להטן מקומן מלמטה למעלה
לדד שמים, והו לאון עוף וכוונכ ואיבד הן ובני רשף

יבנהו עוף והוא לטון טבוב, וכן מירש רשיו דיל על
בתרמות ואם לו בחרת כלק (במבטו כ"ג) עשימה
לטון נבוא, ונקרא עוף בסבל שהוא מבנה עצמו, אמנם
החושך היה מכה למאורות הסמים שלא יסמסו המאורות
להם, והם מתעצפים תועה מביבית שהיא תועה למעלה
ולמטה, שהרי המאורות עולים ויורדים, והם יקשה הרי
לא היה החושך רק לפני אדם לא למאורות בעצמם, אין
הו קשיא דטוף טוף החושך הוא לקות המאורות שלא
היו נשלים ומשמיים להם, אמנם המכה העשירית מכה
כסרות קומת בני עזמה שקולה נד כל המכות, מפני
שהיא מכה לבטרות שנקראים ראשית אונם, שכל דבר
ראשית שקול נד הכל מפני שהוא ראשית הכל כמו
שמבואר למעלה, ומה הבין סדר המכות דם צמדע
כנים ערוב דבר שחין ברד ארובה חושך כבודות, שמים
בתרעה השלישית שלא בתרעה, והו כי שתי מכות
הראשונות היה כאן חולף מכה שהרי דם יש בו ענין
אש וצמדע ענין מים, ומפני שכל אחת ואחת מתולקת
מן השניה היה צורך להביא מכה ורשה עליו היה בתורה
בו מרשה, אבל מכה שלישית מפני שהוא בין שתי המכות
הראשונות אין ענין חרוש מה שלא היה אלא שהיה
כבר, לא היה כאן בתרעה ורשה ולא היה המכה
השלישית כא רק להשלים שלם מכות, שהיו המכות
ככל הולקים והיינו האש והמים שהם המכים והמדרכ
משניהם, אבל לא היה בתרעה במכה שלישית לשי שחין